

تقدیم به :

پدر و مادر عزیز و برادر گرانقدرم که نه به عنوان یک
برادر، بلکه به عنوان یک دوست و یار صمیمی در طول
نگاشتن این رساله یاریگرم بود.

تشکر و قدردانی

سپاس بی پایان از راهنمایی های سنجیده و به جای استاد راهنمایم جناب آقای دکتر محمد یآوری و مشاور محترم جناب آقای دکتر حسین نوین را وظیفه ی خود می دانم که کوره ی پژوهش در سایه ی راهنمایی های روشنگرانه ی آنان داغ گردید و بی نظمی های کار به کمک راهکارهای آنان نظم یافت.

در خاتمه از تمامی عزیزانی که به نحوی در نگارش این رساله یاری ام داده اند، به ویژه خانواده ی محترم و معزز مرحوم خلیلی که اینجانب را به عنوان عضو کوچکی از خانواده پذیرفته و شرایط محیطی را برای انجام این رساله هموار نموده اند، کمال تشکر و قدردانی را می کنم.

نام خوانوادگی : شکری	نام: مکرم
عنوان پایان نامه: بررسی جهان بینی ابن یمین و مقایسه‌ی آن جهان بینی با پروین اعتصامی	
استاد راهنما: دکتر محمد یآوری	استاد مشاور: دکتر حسین نوین
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: زبان و ادبیات فارسی
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
دانشکده: ادبیات و علوم انسانی	دانشگاه محقق اردبیلی
تاریخ فارغ‌التحصیلی:	تعداد صفحه : 179
کلید واژه‌ها: ابن یمین، پروین، اخلاق، تعلیم، جهان بینی، خداشناسی	
چکیده:	
<p>ابن یمین و پروین اعتصامی از شعرایی هستند که در طرح مسائل اخلاقی و زمینه های تعلیمی و تربیتی، بسیاری از راهها را آزموده و صادقانه و بدون پروا، موضوع آزادی حقوق بشر، حمایت از ستمدیدگان و ارتباط فرهنگی و مناسبات میان افراد را با بیان احساسی که از شناخت هستی و ناپایداری دنیا داشته‌اند، از طریق تذکار و نصیحت و هشدار مطرح ساخته‌اند؛ با تاکید بر این نکته که: در برابر فشارهای پنهان و آشکار باید از خرد پیروی و در جهت کسب علم و عمل صالح کوشید. از آنجایی که این دو شاعر به دلیل روحیه ی مردم دوستی، ارتباط تنگاتنگی با جامعه و نابسامانی هایش داشته اند، واقع گرایی در اشعارشان موج می زند، تا جایی که می توان مدعی شد با مطالعه‌ی اشعار این دو شاعر بسیاری از ابهامات و پیچیدگی های دورانی که در آن به سر می برده اند تا حدود زیادی می تواند، روشن شود. شگفتا با این که قرون متمادی بین این دو شاعر فاصله انداخته، اما ارتباط فکری شان در سرودن موضوعات مشترک آنچنان نزدیک است که گویا در یک عصر زیسته اند، البته بسامد و حجم موضوعاتی که ابن یمین مورد بررسی قرار داده، نسبت به پروین بیشتر و گسترده تر است. قابل ذکر است که هر دو به بیان موضوعاتی از قبیل؛ ظلم- ستیزی، علم آموزی، قضا و قدر، تلاش و کوشش، خداشناسی و عرفان و چندین موضوع دیگر یکسان نگریده اند.</p>	

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول - کلیات

2	1-1- مقدمه
3	2-1- بیان مسأله
5	3-1- فرضیات
5	4-1- هدف و ضرورت تحقیق
5	5-1- پیشینه ی تحقیق
7	6-1- روش اجرا

فصل دوم - مبانی نظری

9	1-2- جهان بینی از دیدگاه مطهری
9	2-2- جهان بینی از دیدگاه براتراندراسل
10	3-2- جهان بینی از دیدگاه آرتور شوپنهاور
11	4-2- جهان بینی از دیدگاه ابن یمین
11	5-2- جهان بینی از دیدگاه پروین

فصل سوم - بحث

14	1-3- ابن یمین
14	3-1-1- ستایش ها
14	3-1-1-1- مشورت
14	3-1-1-2- بلند همتی
15	3-1-1-3- تواضع
16	3-1-1-4- جوانمردی
17	3-1-1-5- نیکنامی
17	3-1-1-6- صبر
18	3-1-1-7- میانه روی
19	3-1-1-8- دوستی

20.....	9-1-1-3_ فضل و هنر
22.....	10-1-1-3_ خوش خلقی
23.....	11-1-1-3_ قناعت
24.....	12-1-1-3_ آزادگی
25.....	13-1-1-3_ زهد و پرهیز گاری
26.....	14-1-1-3_ عزت نفس
27.....	15-1-1-3_ بخشش و نیکوکاری
28.....	16-1-1-3_ اشعار خویشتن
30.....	17-1-1-3_ تلاش و کوشش
31.....	18-1-1-3_ تجرد
32.....	19-1-1-3_ اخلاص
32.....	20-1-1-3_ دلجویی
33.....	21-1-1-3_ مسافرت
34.....	22-1-1-3_ توحید
35.....	23-1-1-3_ حزم و احتیاط
35.....	24-1-1-3_ رازداری
36.....	25-1-1-3_ گوشه نشینی
37.....	26-1-1-3_ خاموشی
38.....	27-1-1-3_ مردم دانا
38.....	28-1-1-3_ همسایه
38.....	29-1-1-3_ کشاورزی
39.....	30-1-1-3_ سخنوری
39.....	31-1-1-3_ حق گوئی
39.....	32-1-1-3_ عیادت
39.....	33-1-1-3_ مرد ثابت قدم
39.....	34-1-1-3_ محبت کردن
40.....	2-1-3_ - مذمتها

- 40..... 1-2-1-3 بالیدن به اصل ونسب
- 41..... 2-2-1-3 حاسدان
- 42..... 3-2-1-3 انتقام
- 43..... 4-2-1-3 بدگویی
- 43..... 5-2-1-3 عیب جویی
- 44..... 6-2-1-3 گرایش به منصب
- 44..... 7-2-1-3 شهرت طلبی
- 44..... 8-2-1-3 غمخواری
- 45..... 9-2-1-3 خسیسان
- 47..... 10-2-1-3 حرص و آز
- 48..... 11-2-1-3 همنشین بد
- 49..... 12-2-1-3 تقلید
- 50..... 13-2-1-3 زن و فرزند(ازدواج)
- 51..... 14-2-1-3 بدی نمودن
- 52..... 15-2-1-3 مردم آزاری
- 52..... 16-2-1-3 خواهندگی از لئیمان
- 53..... 17-2-1-3 مدح
- 54..... 18-2-1-3 دوستی با منافقان
- 55..... 19-2-1-3 عشرت طلبی
- 56..... 20-2-1-3 پادشاهان ستمکار
- 56..... 21-2-1-3 تکدی گری
- 57..... 22-2-1-3 ثروت اندوزی
- 58..... 23-2-1-3 نا امیدی
- 59..... 24-2-1-3 برتری جویی
- 59..... 25-2-1-3 پیری
- 60..... 26-2-1-3 تنگدستی
- 61..... 27-2-1-3 مردم روزگار

62.....	28-2-1-3	ممدوح و بزرگان
64.....	29-2-1-3	غربت
65.....	30-2-1-3	فضولان
65.....	31-2-1-3	روزگار
65.....	1-31-2-1-3	دشمنی با هنرمندان
66.....	2-31-2-1-3	ستمکاری روزگار
67.....	3-31-2-1-3	بی وفایی روزگار
68.....	4-31-2-1-3	فریبکاری روزگار
69.....	5-31-2-1-3	قحطی سخا ی روزگار
70.....	6-31-2-1-3	موقتی بودن غم و شادی روزگار
71.....	7-31-2-1-3	ناپایداری روزگار
74.....	32-2-1-3	سستی و کاهلی
74.....	33-2-1-3	مردمان فتنه جو
74.....	34-2-1-3	نام و ننگ
74.....	35-2-1-3	ضامن شدن
75.....	36-2-1-3	منت پذیری
75.....	3-1-3	پیامهای فلسفی
75.....	1-3-1-3	اهمیت شکر گزاری
76.....	2-3-1-3	توکل کردن
77.....	3-3-1-3	سفارش به تعقل نمودن
78.....	4-3-1-3	نتیجه ی عمل
78.....	5-3-1-3	روزی مقدر
79.....	6-3-1-3	قضا و قدر
80.....	7-3-1-3	اعتقاد به مرگ
81.....	8-3-1-3	برتری سیرت بر صورت
82.....	9-3-1-3	تقاضای اجابت وعده
83.....	10-3-1-3	طلب عفو و بخشش

84.....	11-3-1-3 فلسفه ی هستی
84.....	12-3-1-3 بخت و اقبال
86.....	13-3-1-3 نتیجه ی حاصل از مذمت ثروت اندوزی و ستایش فضل و هنر:
87.....	14-3-1-3 تسلیم
87.....	15-3-1-3 بزرگواری خداوند:
87.....	16-3-1-3 وصف عارفان:
87.....	17-3-1-3 اطاعت
88.....	18-3-1-3 رستگاری
88.....	19-3-1-3 دینداری
88.....	20-3-1-3 توسل به قرآن
88.....	21-3-1-3 توجه به آخرت
88.....	22-3-1-3 غیر قابل تغییر بودن ذات
89.....	23-3-1-3 انتظار فرج
89.....	24-3-1-3 تقابل جان و مال
89.....	25-3-1-3 وابستگی جان و نان
89.....	26-3-1-3 توصیف شایسته ها
90.....	27-3-1-3 تنبه آزاد مردان
90.....	28-3-1-3 اعتبار یافتن گدا
90.....	29-3-1-3 هوای نفس
90.....	30-3-1-3 دوام دیرینهی بدی
90.....	31-3-1-3 نفی پیشگوی
91.....	32-3-1-3 دار مکافات بودن دنیا:
91.....	4-1-3 اندرزهای اجتماعی
91.....	1-4-1-3 مجال ندادن دشمن
92.....	2-4-1-3 یار صادق
92.....	3-4-1-3 اغتنام فرصت
94.....	4-4-1-3 اغتنام نیکبختی

95 5-4-1-3 احترام به بزرگان
95 6-4-1-3 برتری نقد بر نسیه
95 7-4-1-3 سازش با روزگار
96 8-4-1-3 توصیه به آسان گرفتن زندگی
96 9-4-1-3 توصیه به حفظ آبرو نمودن
97 10-4-1-3 توصیه به ادب
97 11-4-1-3 توصیه به عبرت گیری
97 12-4-1-3 توصیه به همطراز گرایی
97 13-4-1-3 احترام به مهمان
98 14-4-1-3 فاصله ی مرگ و زندگی
98 15-4-1-3 آنچه عوض دارد، گله ندارد
98 16-4-1-3 عاقبت گرگ زاده گرگ می شود
98 17-4-1-3 عوامل آبروریزی انسان
99 18-4-1-3 افزون خواهی
99 19-4-1-3 پند و اندرز
100 20-4-1-3 بیان سجایای حضرت علی (ع)
101 21-4-1-3 ذکر خلفای راشدین
103 2-3 پروین
103 1-2-3 ستایش ها
103 1-1-2-3 عزلت
103 2-1-2-3 فناعت
105 3-1-2-3 نیکنامی
105 4-1-2-3 علم
109 6-1-2-3 بخشش و نیکو کاری
111 8-1-2-3 شناختن حد خویشتن
111 9-1-2-3 دلجویی از بیچارگان
112 10-1-2-3 تواضع

113.....	11-1-2-3	سخن به هنگام
113.....	12-1-2-3	ایثار
113.....	13-1-2-3	عزت نفس
113.....	2-2-3	مذمتها
113.....	1-2-2-3	خودپسندی
114.....	2-2-2-3	خودبینی و غرور
116.....	3-2-2-3	حاسدان
116.....	4-2-2-3	ریا کاری
117.....	5-2-2-3	همنشینی ناهمجنس
118.....	6-2-2-3	همنشین بد
120.....	8-2-2-3	شهرت طلبی
122.....	10-2-2-3	نافرمانی
122.....	11-2-2-3	نکوهش حرص و آز
124.....	12-2-2-3	نکوهش خواهشهای نفسانی
127.....	13-2-2-3	نقد روزگار
127.....	1-13-2-2-3	ستمکاری روزگار
128.....	2-13-2-2-3	ناپایداری روزگار
129.....	3-13-2-2-3	فریبکاری روزگار
130.....	4-13-2-2-3	بی وفایی روزگار
130.....	5-13-2-2-3	موقتی بودن غم و شادی
130.....	6-13-2-2-3	بی عدالتی روزگار
131.....	14-2-2-3	طبع پست
131.....	15-2-2-3	خساست
131.....	3-2-3	پیامهای فلسفی
131.....	1-3-2-3	حقیقت یابی
132.....	2-3-2-3	وحدت وجودی
133.....	3-3-2-3	دل

- 134..... 4_3_2_3 عقل
- 135..... 5_3_2_3 تدبیر
- 135..... 6_3_2_3 عشق
- 136..... 7_3_2_3 حکمت الهی
- 136..... 8_3_2_3 هدفمند بودن آفرینش
- 137..... 9_3_2_3 تقدیر الهی
- 138..... 10_3_2_3 برتری روح بر جسم
- 140..... 11_3_2_3 اخلاص دیوانگان
- 141..... 12_3_2_3 عدم تغییر ذات
- 142..... 13_3_2_3 یاد مرگ
- 143..... 14_3_2_3 نتیجه ی عمل
- 144..... 15_3_2_3 توصیه به تأثیر پذیری از قرآن
- 144..... 16_3_2_3 ضعف قوهی تشخیص
- 144..... 17_3_2_3 آرزوهای پروین
- 146..... 4_2_3 اندرزهای اجتماعی
- 146..... 1_4_2_3 انسانیت
- 147..... 2_4_2_3 همیاری و همدلی
- 148..... 3_4_2_3 یتیم نوازی
- 149..... 4_4_2_3 ستم ستیزی
- 152..... 5_4_2_3 عواطف مادری
- 157..... 7_4_2_3 قدر دانستن جوانی
- 158..... 8_4_2_3 شرط خویشاوندی
- 159..... 9_4_2_3 اغتنام فرصت
- 161..... 10_4_2_3 مایه ی آسایش بودن رنج
- 161..... 11_4_2_3 فقر نداری
- 162..... 12_4_2_3 نابسامانی اجتماع
- 164..... 13_4_2_3 توصیه به خویشتن داری چشم

فصل چهارم - نتیجه گیری

165.....	1_4- نتیجه گیری
174.....	جداول
175.....	فهرست منابع

فصل اول

کلیات

1-1-1- مقدمه:

امیرفخرالدین محمودبن امیر یمین الدین طغرای مستوفی فریومدی مشهور و متخلص به ابن یمین، یکی از شاعران معروف ایران در قرن هشتم هجری است. وی در اواخر قرن هفتم هجری و به سال 685 هجری در قصبه‌ی فریومد ولادت یافت و در سایه‌ی عنایت پدر فاضلی تربیت شد. در همان دوره‌ی جوانی، به جرگه‌ی شاعران و منشیان عهد خویش در آمدوچنانکه خود در مقدمه‌ی دیوانش اشاره کرده، توانست مقام استیفا بیابد. ابن یمین شاهد کشاکشهای پی در پی امیران خراسان در عهد فترت میان ایلخانان و حمله‌ی تیموری بود. گاه در این جنگ‌ها نیز حضور داشت. در واقعه‌ی که در سیزدهم صفر سال 743 میان ملک معزالدین حسین کورت با خواجه وحیه الدین مسعود سربداری در زاوه اتفاق افتاد، دیوانش به یغما رفت و شاعر ناگزیر شد با گرد آوردن شعرهای پراکنده‌ی خویش و افزودن اشعاری که بعد از واقعه‌ی مذکور ساخته بود، دیوانی جدید ترتیب دهد. وی قسمت اخیر عمر خود را در فریومد به قناعت و گوشه‌گیری و دهقانی گذراند و سرانجام مرگش به سال 769 هجری رخ داد. (صفا، 1371: 166)

ابن یمین یکی از برجستگان ادب ایران است که گنجینه‌ی گرانبهایی از گوهرهای آبدار الفاظ و معانی و حکمت و فلسفه و پند و اندرز را به وجود آورده و برای انسانها به یادگار گذاشته است. آثار او، به ویژه قطعاتش، واجد پیامهای گوناگون تربیتی است و می‌تواند مبنای اساسی در مباحث تعلیم و تربیت در کشور و در مسیر تربیت انسانی قرار بگیرد. وی غالباً در قطعات خود، برای آگاهی دادن نسبت به مردم به مسائل اخلاقی و تعلیمی که نیاز بشر آن روز بوده اشاره کرده است.

بارزترین نکته‌ی ای که در بررسی دیوان ابن یمین جلب توجه می‌کند، پرداختن به موضوعات متنوع و الهام بخشی به آزاد مردان و مریدان است که هر جا و در مورد هر موضوعی که بخواهند، سخن بگویند؛ اعم از ایمان و توحید، عفت، پارسایی، توکل به خدا، احراز مقاومت و شکیبایی در برابر مشکلات، دوری‌گزینی از دنیا طلبی و قدرت طلبی و... به گونه‌ای که اشعار و ابیاتی در دیوان این شاعر خواهند یافت که با زبانی رسا و شیوا به موضوعات مزبور پرداخته و عاطفه‌ی مخاطبین ره نسبت به آنها برانگیخته است.

پروین اعتصامی فرزند یوسف اعتصام الملک در 25 اسفند 1285 در یک خانواده‌ی مذهبی در تبریز به دنیا آمد. او کودکی به لحاظ وجود محیط ادبی در پیرامونش به سرودن شعر علاقه نشان داد و پدر نیز این علاقه ادبی و ذوق مستعد او را بیشتر گسترش داد. پس از فرا گرفتن ادبیات فارسی و عربی نزد پدرش، وارد مدرسه‌ی دخترانه‌ی آمریکایی شد و زبان

انگلیسی را در آنجا به نحو عالی آموخت. پس از فارغ التحصیلی، چندی در دفتر همان مدرسه‌ی آمریکایی به کار پرداخت. وی در 19 تیر 1313، در سن 28 سالگی با پسر عمویش ازدواج کرد، اما تنها پس از دوماه و نیم زندگی مشترک، در مرداد 1314 رسماً از شوهرش جدا شد. و سرانجام در سال 1320 در سن 35 سالگی دار فانی را وداع گفت. (آرین پور، 1384: 539)

بررسی اشعار پروین از هویت زنی دردمند، بسیار عاطفی، جامعه‌گرا و منتقد و البته مأیوس از شرایط حاکم بر عصر خویش خبر می‌دهد. وی بر بلندای قله‌ی ایستاده و ناملایمات و ناسازگاری ایام و شکاف طبقاتی را با نگاهی موشکافانه در تصاویر شاعرانه‌ی خود آشکار می‌سازد. گاه با بهره‌گیری از طنز و گاه با کلامی خشک و بی‌پروا به نقد جامعه‌ی عصر خویش دست می‌زند. اندیشه‌های وی نو و متضمن نکات بلند اجتماعی، اخلاقی و انتقادی است. در اشعارش، اندیشه و خرد از یک سو و عاطفه و احساس از سوی دیگر خودنمایی می‌کند. تمثیلات سراسر اندرز و حکیمانه‌ی او در آثارش آشکار است که البته آنها را با چاشنی تعلیم و تربیت و پند و موعظه همراه کرده است.

در بررسی نحوه‌ی نگرش پروین، آنچه مسلم است این است که وی نیز مانند بسیاری از شعرا، از محیط اجتماع خود تأثیر پذیرفته و دست به قلم برده است؛ یعنی یک حس درونی پروین را ملزم به نظم سرایی کرده است تا معضلات جامعه‌ی خود را با بکار بردن صنعت تشخیص به زیبایی مطرح سازد، البته این اوضاع خفقان‌آمیز اجتماع بوده که اجازه‌ی صریح‌گویی به وی را نمی‌داده است، چه در این صورت سرنوشت کسانی مثل فرخی و عشقی را می‌یافت. وی از حیث سبک و شیوه‌ی لفظی و معنوی، از سعدی و ناصر خسرو و ابن یمین و از حیث معانی از شاعرانی چون مولانا، سنایی، عطار و حافظ متأثر است.

این دو شاعر، به واسطه‌ی دارا بودن روحیه‌ی همدردی با مردم روزگار خود، تمامی هم و غمشان پرداختن به مسائل و مشکلات مظلومان بوده است و تنها کمکی که برای رهایی مردم از منجلاب بد بختیها و اسارتها می‌توانستند انجام بدهند، گوشزد نمودن مسائل اخلاقی و تعلیمی بوده است تا شاید از طریق پند و اندرز و موعظه بتوانند در بیداری و هوشیاری مردم نقش داشته باشند و آنان را بر علیه حکومت غاصب زمانشان که همواره در ستمگری و بیداد پیشتازی می‌کرده، به شورش وا دارند.

1-2- بیان مسأله:

برای بررسی جهان بینی هر یک از بزرگان باید در وهله‌ی اول آثار آنان مورد نقد و بررسی قرار گیرد، زیرا تنها راه پی بردن به قریحه و طبع آنان و کسب آگاهی از موقعیت اجتماعی شان، مطالعه‌ی آثار بجا مانده از آنان می‌باشد. با این توصیف باید اذعان کرد، اجتماع و رویدادهای آن خمیرمایه‌ی اصلی در شکل‌گیری فکر و اندیشه‌ی بزرگان گذشته است، زیرا معمولاً احتیاجات اجتماعی یکی از بخشهای عمده‌ی آن است که در آثار آنها متجلی شده است. ابن یمین شاعر

دهقان پیشه، از نامی ترین قطعه سرایان ادب فارسی در طول تاریخ ادبیات ایران است که سعی نموده، در هر قطعه فکری و نظری ابراز نماید و به ایفای رسالتش که همانا آگاه نمودن مردم به وضعیت اجتماعی جامعه و شگفتیهای ناپایدار زمانه است، بپردازد. (شریعت زاده، 1379: 15) یکی از ویژگی های این شاعر پرداختن به مردم و مردم‌داری است، زیرا وی از طریق مشاهده و اختلاطی که در مجالس و مراسم با مردم داشته، شناختی کلی از وضعیت زندگی آنها به دست آورده است. به گونه ای که با مطالعه ی قطعات اخلاقی وی، می توان تفکر و زندگی مردمان آن زمان را به خوبی در ذهن خود تصور نمود. باید اذعان کرد که این شاعر خوشنام با درک عمیق از حیات دینی و تأثیری که از اوضاع و احوال عمومی پذیرفته، توانسته است روابط قابل فهمی را که در تجربه ی خود حاصل کرده و یا با مجموعه ی حوادث و شرایط تاریخی و اجتماعی که در ارتباط بوده، به صورت واضح و به زبان شعر بیان کند و همچنین آنچه که کسی یارای بیانش را در آن دوره ی خفقان نداشته، با طبعی لطیف و زبانی گویا مطرح سازد. (همان: 23)

یکی از عوامل اساسی پرداختن به ابن یمین در این رساله، همانا اشعار اخلاقی و تعلیمی وی می باشد. همچنانکه بدیهی است، اشعار تعلیمی و اخلاقی وی که غالباً در قالبهای کوتاه سروده شده، مشحون از نکات اخلاقی و تعلیمی و تربیتی است و معمولاً بی تکلف، محکم و لبریز از حکمت و عبرت است. وی در بیان مضامین خود از گذشتگان تأثیر پذیرفته، چرا که روانی و انسجام کلام سعدی و ظهیر فاریابی در اشعارش به وفور دیده می شود. (زرین کوب، 1386: 272)

پروین اعتصامی نیز یکی از شعرای برجسته ی دوران معاصر است که در زمینه ی سرودن اشعار تعلیمی و اخلاقی سرآمد معاصران خود است. به طوری که به جرأت می توان گفت، وی تنها بانویی است که با لحنی حماسی از مسائل اجتماعی، به ویژه مظالم حکام و صاحبان خدم و حشم و روابط نا متعادل طبقاتی روزگار خود سخن رانده است. (دانشگر، بی تا: 1) شعر پروین از لحاظ فکری و معنایی بسیار پخته و متین است. گویی اندیشه گری توانا حاصل تأمل و تفکرات خود را در باره ی انسان و جنبه های گوناگون زندگی و نکات اخلاقی و اجتماعی وی به قلم آورده است. (یوسفی، 1376: 414) همچنین وی همدردی صمیمانه ای با طبقات محروم جامعه داشته و این باعث شده، اشعارش توسط این طبقه مورد تحسین قرار گیرد. این همدردی که او را با تجربه ی محنت «مرد رنجبر»، «کودک یتیم» و «برزگر فقیر» آشنا نشان می دهد حاکی از عمق احساس انسانی و اخلاقی اوست. (زرین کوب، 1386: 37) وی به مظلومیت مردم جهان می اندیشید و هیچ توجهی به نژاد و کیش و ملیت نداشت «رنجبر» از هر کجا که باشد و به هر زبانی که سخن گوید، در دید او قابل احترام و همدردی است. (چاوش اکبری، 1380: 76)

حال با توجه به اهمیت اشعار و افکار ابن یمین و پروین اعتصامی که هر دو به مضامین اخلاقی و تعلیمی پرداخته اند، سعی می شود به مسائل اساسی در این رساله که به شرح ذیل است، پاسخ داده شود:

- 1- موضوعات مهم ومؤثر در ذهن وزبان ابن یمین و پروین کدام است؟
- 2- وجه اشتراک وافتراق جهان بینی ابن یمین با پروین اعتصامی در چه مواردی است؟
- 3- عناصر تشکیل دهنده‌ی جهان بینی ابن یمین و پروین کدام است؟

1-3- فرضیات:

- 1- ادعای تناقض گویی ابن یمین با توجه به دو دوره‌ی متفاوت زندگی، توسط منتقدان قابل تصدیق است.
- 2- ابن یمین با توجه به گمنامی خود، توانسته به یاری قطعات جایگاهش را در بین شعرای امروزی بیابد.
- 3- نابسامانی های اجتماع توانسته، در مضامین اشعار ابن یمین تأثیر بگذارد .
- 4- تناقض گویی ابن یمین باعث سر درگمی خوانندگان شده است .
- 5- ابن یمین در سرودن اشعار تعلیمی و اخلاقی توانسته از عهده‌ی پیام رسانی بر آید.
- 6- اجتماع و نابسامانی های آن توانسته، در اندیشه و افکار پروین تأثیر داشته باشد.
- 7- پروین به عنوان یک زن، توانسته از عهده‌ی رسالت خود در عرصه‌ی شاعری بر آید.
- 8- زن بودن پروین مانعی در جهت بیان موضوعات فخیم و استوار نشده است.

1-4- هدف و ضرورت تحقیق:

با توجه به اینکه ابن یمین و پروین اعتصامی از جمله شعرای برجسته در قلمرو ادب تعلیمی و اخلاقی محسوب می شوند، و با عنایت به اینکه موضوع اخلاق و تعلیم پیوسته مورد توجه و نیاز بشر می باشد، لذا پرداختن به ویژگی های فکری و شعری مشترک این دو شاعر گرانقدر و نقد و تحلیل آثار و اندیشه های آنها در این زمینه به طور حتم حاوی مطالب ارزشمندی خواهد بود که می تواند هم گوشه ای از افکار تعلیمی و اخلاقی آنها را روشن و درخشان بکند و هم مورد استفاده تمامی علاقه مندان به این نوع مسایل ادبی واقع بشود.

اهداف کلی:

- 1- شناخت مضامین اساسی تشکیل دهنده‌ی جهان بینی ابن یمین و پروین اعتصامی.
- 2- شناخت مؤلفه های اساسی ادبیات تعلیمی و حکمی در آثار ابن یمین و پروین اعتصامی.
- 3- شناخت اجتماع روزگار ابن یمین و پروین و تأثیر آن در سیر فکری و شعری آن دو.

1-5- پیشینه‌ی تحقیق:

حسینعلی باستانی راد در مقدمه‌ی دیوان ابن یمین (1363)، ضمن ستایش اخلاق و صفات این شاعر، طبعش را سلیس و روان معرفی می کند، چون در اشعار خود مضامین بکر و منسجم و بدیع، مورد استفاده قرار داده است

و نیز مدیحه‌ای که این شاعر برای سربداران سروده، قابل توجه می‌داند. زیرا سربداران توانسته بودند علاوه بر شکست قشون شکست ناپذیر مغول، به ترویج مذهب تشیع که یکی از رموز و اسرار بقاء و دوام استقلال ایران است، بپردازند. وی معتقد است، ابن یمین از تعصب جاهلانه به دور بوده و به صاحبان ادیان و پیروان مذاهب دیگر به دیده‌ی دشمنی نمی‌نگریسته است چنانکه این مطلب از اشعارش بر می‌آید. این نویسنده علل روی گرداندن ابن یمین از خوش گذرانی و بنگ و رطل و روی آوردن به سبحة و سجاده را پیری واز کار افتادگی وی می‌داند.

عبدالحسین زرین کوب در کتاب با کاروان حله (1386) به بررسی دیوان ابن یمین پرداخته و در ضمن آن، قطعات او را از جهت بکار بردن نکات اخلاقی، حکمی، قالبی مؤثر دانسته است. زیرا شاعر در ضمن آن، اندیشه‌های دقیق و سنجیده‌ی خود را در قالب تمثیلات و تشبیهات قوی مطرح کرده است. وی در ادامه به اخلاق تجربی ابن یمین که خواهان سعی و عمل بود و آن را جهت رهایی از فقر و نیاز لازم می‌دانست اشاره کرده است اما مهمترین اندیشه‌ی ابن یمین طبق نوشته‌ی این نویسنده بی‌نیازی از خلق و قناعت است که باعث می‌شود، فرد در حرمت زندگی بکند. چرا که این دنیا به واسطه‌ی زوال و نیستی شایسته‌ی دل بستن نیست.

علی اصغر شریعت زاده در کتاب آیین مردم هنری ابن یمین (1379) ابن یمین را مردی آگاه، پخته و کارآمد معرفی می‌کند که با مشاهده‌ی حقایق اجتماع و حضور در اعماق زندگی امرا و حکام و زندگی با پیشه‌وران و کشاورزان، و حتی حضور در جبهه‌های جنگ و سفر به شهرهای مختلف، اصول و آدابی که ریشه‌های دینی و فرهنگی بر آن استوار است به گوش مردم می‌رساند. قطعات ابن یمین را از آن جهت که به واسطه‌ی پند و اندرز چاره‌ساز مردم از دریای مصایب و مشکلات است، بارز می‌داند؛ به بیان دیگر اصول و آدابی که ریشه در تاریخ دارد و فرصت تطبیق و تحرک به مردم در آن جامعه‌ی آشوب زده را می‌دهد، یادآوری می‌کند.

غلامحسین یوسفی در کتاب چشمه‌ی روشن (1376) پروین را سراینده‌ی شعر یتیمان و بیوه‌زنان معرفی می‌کند چراکه با تمام وجود این رنج و درد را احساس کرده و در اشعارش غالباً انعکاس دهنده‌ی این مضمون بوده است. همچنین همواری و یک دستی در اشعار پروین به درجه‌ای است که گویی همه‌ی اشعارش را در یک روز و در یک ساعت سروده است. در پایان بهترین راه شناخت این شاعر را خواندن آثار وی و دریافت مفاهیم و تأمل در مظاهر اندیشه و هنر او می‌داند.

رحیم چاوش اکبری در کتاب زندگی و شعر پروین حکیم بانوی شعر (1380) ضمن شرح مختصری که از دوران زندگی و مرگ پروین بیان کرده، معتقد است که هر ادیبی در اولین مراجعه به اشعار وی متوجه می‌شود که این سخنان مولود فکری آزاد و حساس است و عزت نفسش تا حدی است که حتی از درخت روزگار سایبانی نمی‌طلبد. این نویسنده در کل به تحلیل اشعار پروین پرداخته و سعی کرده تا تأثیری که وی از شاعران پذیرفته، مورد بررسی قرار دهد. مهمترین بحثی که در این کتاب بیشتر جلب توجه می‌کند، توجه پروین به آرایه‌ی تشخیص است که حاصل تخیل شاعرانه‌ی وی است

و در ضمن مناظرات وی جلب نظر می کند. در کل این کتاب جهت آشنایی با اشعار پروین پرمايه ترين کتاب است، زیرا افکار و اشعار پروین را کاملاً تشریح نموده است.

یحیی آرین پور در کتاب از نیما تا روزگار ما (1384) پروین را زنی معرفی می کند که دلبسته ی خواهشهای نفس نبوده و تنها چشم داشتی که از اشعارش داشته، اصلاح اخلاق و اجتماع بوده است و به خاطر نابسامانی روزگارش یک نوع دلتنگی و ملال خفیف در اشعارش به چشم می خورد. آرین پور، اشعار پروین را تعلیمی معرفی می کند و هدفش را از روی آوردن به سرودن چنین اشعاری بیان مکارم اخلاقی و دعوت به سعی و عمل، فضل، کمال، امید به حیات و خلاصه پند و اندرز دادن می داند.

بر اساس مطالبی که نویسندگان مزبور مطرح نموده اند، می توان اینگونه نتیجه گرفت که: مهمترین دغدغه ی پروین و این یمین مشکلات و گرفتاریهای مردمی بوده است که در زمان این دو شاعر می زیسته اند و تنها کاری که می توانستند برای آسایش و راحتی مردم انجام بدهند سرودن شعر و آبراز همدردی با آنان و همچنین آگاهی دادن جهت رهایی از اسارت و خفقانی بوده که دامنگیر بیشتر آنان بوده است.

1-6- روش اجرا:

در این پژوهش، روش تحقیق از نوع کتابخانه ای و به روش تحلیل محتواست؛ بدین صورت که ابتدا دیوان های هر دو شاعر و کتابها و آثاری که با موضوع مرتبط هستند دقیقاً مورد مطالعه و فیش برداری قرار گرفت، سپس فیشهای استخراجی، ضمن بررسی به ترتیب موضوعی، دسته بندی، مدون و منظم گردید. در مرحله ی نهایی نیز نتایج حاصله از بحث، تشابهات و تفاوتهای فکری این یمین و پروین در قالب نتیجه گیری ارائه گردید.

فصل دوم

مبانی نظری